

La Universitat i els estudis sobre literatura catalana

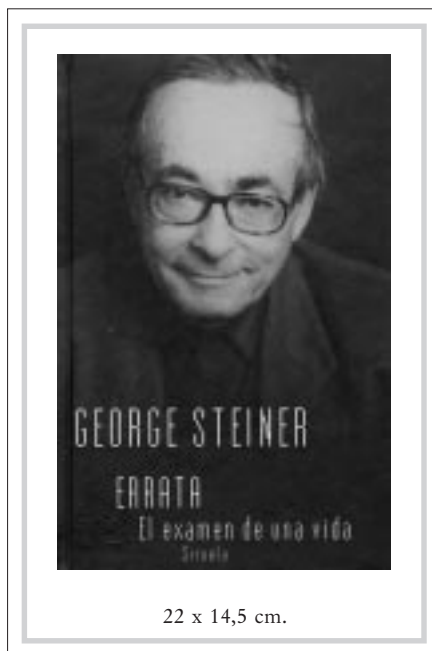
No fa falta gaire capacitat d'observació per a adonar-se que d'un temps cap aquí proliferen més que mai, i sobretot des d'alguns mitjans de comunicació, els atacs al paper de la Universitat a l'hora de promoure el coneixement i la difusió de la literatura i en especial de la catalana. Ja sé que aquesta mena d'actituds no són pas noves i que fa molt de temps que, des de determinats ambients que pretenen lluir d'una façana d'aparent modernitat, la crítica a l'acadèmia és vista com un valor afegit. És clar que, curiosament, l'anàlisi des d'una certa perspectiva temporal permet advertir que alguns dels que mantenen posicions bel·ligerants en aquesta línia han canviat sobtadament d'actitud precisament quan l'acadèmia els ha obert les portes. En aquest sentit mai no podem agrair prou als poders públics la creació d'una nova Universitat a Barcelona precisament amb el nom d'un dels pares de la filologia nostrada.

El problema és complex i, més enllà de polèmiques frívols, mereixeria sens dubte una anàlisi en profunditat que ara no s'escau. Voldria centrar-me únicament en un dels molts aspectes que s'hi relacionen: el dels estudis literaris. La motivació prové de la lectura d'un parell d'articles de premsa publicats recentment. El primer és un comentari de Josep Franco a propòsit del llibre *Les dames de Josep Carner*, de Jaume Medina («Llibres que fan pensar», *El Temps*, núm. 748, 19-X-1998, pàgs. 66-67). En la nota, el treball de Medina és elogiat precisament perquè s'aparta de la línia típica del que han estat els estudis literaris. Per a Franco, «sobretot a partir de la Renaixença, els estudiosos de la literatura catalana han preferit nodrir-se de papers, notes i cartes més o menys venerables, més que de passions, confessables o no, de desig i de vida» (pàg. 66). Per això, «en general, els estudis parteixen d'una documentació absolutament convencional, com podem comprovar si repassem les últimes publicacions del ram. I, com és lògic, la literatura generada a partir d'aquestes col·leccions de convencionalismes només és literatura convencional» (pàg. 66). En poques paraules: és com si durant un segle i mig els especialistes s'haguessin dedicat a la distorsió permanent de la figura dels escriptors amb la intenció d'oferir-ne una imatge purament convencional i socialment assimilable. D'aquesta manera, no hi ha dubte que el bon investigador té pràcticament el cel assegurat.

El segon article que voldria mencionar és un de Ferran Toutain al diari *Avui* a propòsit de George Steiner i la seva *Errata* («A contrapèl», *Avui*, 13-XI-1998, pàg. 23). Aquest cop l'autor també fa l'elogi de l'obra ressenyada i especialment de l'apartat «en què s'ataquen sense pal·liatius les concepcions científiques dels estudis d'humanitats». Toutain —que signa l'article com a «escriptor»— se solidaritza amb el crític i afirma que «darrerament ha augmentat el nombre dels que creuen, dels que creiem, que la pretensió d'aplicar el mètode científic fins a les últimes conseqüències a l'estudi de qualsevol disciplina universitària no ha servit, en la majoria dels casos, més que per parafrasejar la realitat estudiada amb codis cada cop més rebuscats que fan difuses les fronteres entre el racionalisme i l'absurd». Afegeix després un exemple pràctic, que crec que val la pena de reproduir: «Un estudiós de la literatura catalana, posem per cas, no pot dir simplement que els personatges de Mercè Rodoreda expressen de manera constant la frustració de no haver vist realitzades les seves il·lusions. [...] S'ha de limitar a dir en quin tant per cent l'autora de *La plaça del Diamant* utilitza el condicional compost i el plusquamperfet de subjuntiu, i deduir de l'alt grau de recurrència d'aquestes formes verbals que ens trobem davant d'un cas de *modalització hipotètica*. Després d'això, l'investigador pot aventurar, si de cas, que l'alta freqüència de *modalitzadors hipotètics*

determina una veu narrativa dominada per una visió frustrada de l'existència. Com si no fos obvi que el relat de les il·lusions perdudes implica un alt percentatge de temps potencials».

A diferència de Franco —que se servia d'arguments tan fal·laços com fàcilment rebatibles—, el text de Toutain es mou en un terreny molt més temerari, que és el del malentès (no és pas la primera vegada, sigui dit de passada, que l'autor que ens ocupa es dedica a generar-ne). Per desgràcia, l'exemple que ofereix podria ser perfectament real, extret de les profunditats d'una miscel·lània o d'alguns dels inacabables racons de les actes d'un congrés. Té raó també que aquesta mena d'anàlisis han proliferat força darrerament. El que no pot ésser fer creure als lectors d'un diari de difusió general que aquest sigui el patró que caracteritza els estudis literaris i que l'aplicació del rigor científic i dels mètodes acadèmics hagi de conduir irremissiblement a una vulgar retòrica de l'obvietat revestida de buides complexitats terminològiques. Els fonaments més elementals del mètode científic són precisament els que diuen que no es poden extreure conclusions generals a partir de l'anàlisi d'una única tipologia. I George Steiner, que té els colzes pelats de seure a les biblioteques i no pas als bars de moda de la postmodernitat finisecular, n'és perfectament conscient. És cert que al seu llibre *Errata. Examen de una vida* (publicat el 1997 i traduït al castellà el 1998) afirma que «el actual triunfo de lo teórico en el discurso literario, histórico o sociológico es mero autoengaño» (pàg. 18), però més endavant complementa la idea i parla concretament de «la falsedad de los postulados postestructuralistas y deconstruccionistas de que "no hay nada fuera del texto", de que el discurso es un juego autónomo que borra y vacía constantemente de validación referencial su posible intención y significado» (pàg. 33). Paral·lelament, ell mateix ofereix una alternativa que, a la vista del que ha estat fins ara la seva pròpia obra, no podem pas dir que sigui antiacadèmica: «Un "clásico" de la literatura, de la música, de las artes, de la filosofía es para mí una forma significativa que nos "lee". Es ella quien nos lee, más de lo que nosotros la leemos, escuchamos o percibimos» (pàg. 32). I afegeix més endavant: «El significado está tan estrechamente ligado a las circunstancias, a las realidades percibidas (por más conjeturales y transito-

rias que éstas sean), como nuestro propio cuerpo. Todo intento de comprensión, de “correcta lectura”, de recepción sensible es, siempre, histórico, social e ideológico» (pàgs. 33-34). En el fons Steiner no diu res de nou ni ofereix cap fórmula màgica. Simplement ens recorda que l’obra literària no es pot entendre al marge dels contextos en els quals se situen l’autor i el lector i que «el contexto, sin el cual no puede haber ni significado ni comprensión, es el mundo» (pàg. 33). Es podria discutir en tot cas la importància que cal donar a cada un d’aquests contextos o la metodologia emprada per a endinsar-s’hi, però aquesta seria ja una altra qüestió.

Els articles de Franco i Toutain són només dos exemples recents. Podíem haver extret altre material semblant en les idees recurrents d’alguns dels suplementes literaris de la premsa barcelonina o en les sistemàtiques valoracions antiuniversitàries de determinats sectors de la crítica (Lluís Bonada a *El Temps*, Valentí Puig a *El País* o Sam Abrams en pròlegs i comentaris diversos, per esmentar només tres casos). Darrerament, per exemple, hem pogut llegir de la ploma de Sam Abrams que una de les causes fonamentals de la poca atenció que s’ha donat a l’obra literària d’Anna Murià és «la intensa càrrega misògina de l’establishment acadèmic del país» («Digues si us plau i gràcies», *Serra d’Or*, núm. 467, novembre 1998, pàg. 41). El reduccionisme s’acosta cada cop més al paroxisme.

Sortosament, d’estudis sobre literatura catalana se’n publiquen molts i molt diversos, tant pel que fa a la qualitat com als enfocaments. M’agradaria parlar una mica d’aquesta diversitat d’enfocaments i de resultats en alguna altra ocasió. Segurament el problema de fons no el tenim pas en el tipus d’estudis que genera l’acadèmia. En molts casos el tema es pot resoldre amb la utilització de la simple tècnica ancestral del gra i de la palla. És més: si apliquem la tècnica amb una mica de destresa ens adonarem que —també sortosament— els bons estudis acadèmics continuen essent els eixos de referència bàsics per al coneixement de la matèria i constitueixen el punt de partida ineludible per a una bona divulgació d’aquests coneixements. El que cal, potser, és que la Universitat es plantegi una mica més seriosament aquesta feina de divulgació i sigui capaç d’establir lligams útils amb els diversos sectors socials relacionats amb el món literari i, molt especialment, amb el de l’ensenyament de la literatura. Si això fos possible, seria molt més difícil fer passar gat per llebre i oferir imatges tan distorsionades com les que acabem de veure a propòsit de la Universitat i dels estudis sobre literatura catalana.

Reescriptures de tradició oral per a infants

És possible que un nen educat entre el cinema, la televisió i els videojocs faci una lectura adequada de la narrativa de tradició oral? Un nen educat amb l’assignatura d’ètica i desconixedor de les tradicions religioses, com interpreta els personatges de, per exemple, Jesús, sant Pere i Maria de les rondalles d’Enric Valor? Un nen urbà, lluny de natures encara sense domesticar per les carreteres, només amb els camins del turisme rural i els productes del *Coronel Tapioca*, pot entendre la por que l’heroi de les rondalles percep abans d’iniciar un llarg viatge?

Cap als anys setanta, els nous escriptors de la literatura per a infants s’enfronten amb aquests interrogants, tot i que el tema de la ideologia que aquestes narracions transmetien a l’infant actual és el motiu central de debat. Però, quina és la fórmula adequada per reescriure les antigues rondalles meravelloses?

Walt Disney, l’iniciador d’una narrativa cinematogràfica per a infants, de consum universal i lliure de les barreres produïdes per les molestes tradicions de cada poble, va trobar la fórmula quan el 1937 estrenà *Blancaneu i els set nans* i la va arredonar tretze anys més tard amb *La Ventafocs*. En aquest darrer cas, no té cap problema a reconèixer Perrault com a *escriptor* de l’obra ni a utilitzar elements de la versió dels Grimm: una protagonista menys submissa, una madrastra més cruel i uns ocells de

companyia que encarnen les perfectes comparses; tots ells elements ben adequats per a l’elaboració d’un producte més comercial.

Posteriorment, des de la literatura, moltes són les reescriptures d’aquests contes; per citar només uns exemples: *Versos perversos* de Roald Dahl, *Les tres bessones i...* de Mercè Company o *Contes per a nens i nenes políticament correctes* de Finn Garner. Aquestes, i les de molts altres, mantenen una característica comuna: un canvi d’ideologia centrat sobretot en el paper de les protagonistes femenines. Però també comparteixen una nefasta característica: la renúncia no només a la tradició oral pròpia, sinó també a la tradició literària.

La major part de les actuals reescriptures de rondalles que apareixen publicades en col·leccions de literatura per a infants no només ignoren el patrimoni cultural de cada poble, farcit de Joans de l’orso, Esclafamuntanyes, Estreletes, Cendroses, etc.; sinó que, a més a més, també deixen de banda la tradició literària escrita des de Giambatista Basile, Wilhelm i Jacob Grimm, Aurelio Espinosa, Joan Amades, Enric Valor o, fins i tot, Charles Perrault; de manera que ens han fet oblidar que una Caputxeta Vermella acabà —després de despullar-se davant del llop, llençar la roba al foc i gitar-se amb ell— en la panxa del llop sense que cap caçador la retornara al regne del viu; o que en un final de *La Ventafocs* els ocells treuen els ulls de les germanastres com a càstig per les seues accions.

Omnipresent Walt Disney sura per cada porus d’aquestes noves versions. I aquest Nadal, mentre intentàvem evitar aquest desarrelament literari en els regals de Reis, qui ens podia haver dit que seria un producte cinematogràfic, el que ens reconciliaria amb les reescriptures de les rondalles?

La pel·lícula *Por siempre jamás*, dirigida per Andy Tennat, proposa una nova revisió del mite de la Ventafocs. Amb una protagonista intel·ligent, lectora àvida de la *Utopia* de Thomas More, que ha de carregar, literalment, amb el príncep per poder salvar-lo i que utilitza com a encants per conquerir-lo la intel·ligència, la saviesa i, principalment, la paraula. Amb una fada encarnada sota la figura d’un personatge que representa Leonardo da Vinci, qui, en lloc de vareta màgica, utilitza l’art de l’argumentació oral i de l’aprenentatge de la vida per aconseguir reunir els protagonistes. Amb un inici, on els germans Grimm recuperen una part de l’autoria del mite...

Paradoxalment, amb aquests ingredients, *Por siempre jamás*, sense ser un producte magnífic, sí que és una de les reescriptures de tradició oral per a infants més literàries.

